

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

IV International Science Conference
«Modern directions of development of
science and technology»
January 30 – February 01, 2023
Liverpool, Great Britain

PHILOLOGY		
45.	Betsko O.S., Efimova O.M., Zhytska S.A. ASSESSMENT: IMPROVEMENT, OUTCOME AND LIFLONG LEARNINGS	186
46.	Lytvyn S., Sikaliuk A. TRANSLATION OF ENGLISH TERMS IN THE SPHERE OF TOURISM	190
47.	Лаврусенко М.І. СПЕЦИФІКА ЗМАЛЮВАННЯ АРХЕТИПУ РОДУ У ТВОРЧОСТІ Ю. ЯНОВСЬКОГО Й О. ДОВЖЕНКА	193
48.	Поліщук Н.Ю. ВИТОКИ БРИТАНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ЛІРИКИ: ДОБА РЕСТАВРАЦІЇ	196
49.	Романчук С.М. ЕЛІТАРНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ	199
50.	Стоян О.Ю. ГЕНЕЗА ПОНЯТТЯ ЕВФЕМІСТИЧНИХ ПЕРИФРАЗІВ ТА ЇХ ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ	203
51.	Умрихіна Л.В. ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БАЖАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	207
PHILOSOPHY		
52.	Єременко О.М. МІФОЛОГІЗАЦІЯ СПАРТИ: СПАРТАНСЬКИЙ І АФІНСЬКИЙ ШЛЯХ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	211
53.	Аташкаде Р.В. МОВА ЯК ДІМ БУТТЯ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ	214
POLITICS		
54.	Топалова С.О. ЯК МАЄ ЗМІНИТИСЯ РОЛЬ ПОЛІТОЛОГІВ ТА ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	217

ФОРМАЛЬНО-СИНТАКСИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БАЖАЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Умрихіна Л. В.

кандидат філологічних наук,

доцент,

доцент кафедри українознавства

і лінгводидактики

Харківського національного педагогічного

університету ім. Г.С. Сковороди

Бажальні конструкції – синтаксичні одиниці, предикативний центр яких концептуалізує бажальну семантику. Вони представлені такими формально-синтаксичними типами конструкцій: двоскладними $N_1Vf_{des3sg/pl}$, $N_1Vf_{des1sg/pl}$, $N_1Vf_{des3sg/pl(cop)}N_{1/5}$, $N_1Vf_{des3sg/pl(cop)}Adj_{1/5}$, $N_1Vf_{des3sg/pl(cop)}Part_{1/5}$, $N_1Vf_{des3sg(cop)}N_{2,3\dots}$, $N_1Vf_{des1sg/pl(cop)}Adj_{1/5}$, $N_1Vf_{des1sg/pl(cop)}Part_{1/5}$, $N_1Vf_{des1sg(cop)}N_{2,3\dots}$ та односкладними $Vf_{des3sg(cop)}Adv$, $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$, $Adv_{quant}Vf_{des3sg(cop)}N_2$, Vf_{des3sg} .

Предикативну основу бажальних конструкцій, її основний, значущий компонент, становить присудок, виражений аналітичною формою дієслова, утвореною з форми умовного способу – дієслова третьої особи теперішнього або майбутнього часу та морфемами *(не)хай*.

Неоднозначна семантика аналітичної форми дієслова, позбавленої власного граматичного значення, а також полісемантична природа службового форманта *(не)хай* детермінує функціонально-семантичний синкретизм конструкцій, що полягає в здатності реалізовуватися в різних, ситуативно зумовлених функціях. Така семантична неоднозначність спричиняє полеміку щодо правомірності віднесення аналітичної форми, утвореної за допомогою морфем *не(хай)* та дієслова третьої особи теперішнього або майбутнього часу, до парадигми наказового способу (імператива). Хезитаційністю трактування цієї граматичної форми – як спонукальної чи бажальної – позначені ранні погляди на спосіб парадигми. Традиційно її розглядають серед грамем імперативної парадигми, що засвідчує дотримання широкого підходу до аналізу імперативності. Учені акцентують на розрізненні синтетичних та аналітичних форм наказового способу за критерієм апелятивності та спонукальності: «він високий у синтетичних формах і послаблений в аналітичних» [Вихованець, Городенська, с. 388].

Частково погоджуючись з ідеєю віднесення аналізованої аналітичної форми до парадигми наказового способу, деякі мовознавці вважають, що такі форми лише примикають до неї, але не можуть бути її повноправними членами, оскільки «аналітичні форми своєю семантикою та значною залежністю як від позамовної ситуації, так і від контексту самої фрази, перебувають на периферії категорії імперативності» [Даскалюк, с. 179]. Розмежовуючи імператив як наказовий спосіб і спонукальну модальність, дослідники зазначають, що в імперативі через семантичні причини третя особа неможлива, а форма з *(не)хай*

є вільною синтаксичною конструкцією в індикативі. Тож розглядувана форма не може бути залучена до імперативної парадигми, оскільки імператив репрезентує ситуацію, що в ній задіяні лише мовець і слухач: «А «покладає» дію на В». Імператив за своєю суттю передбачає лише пряме звернення мовця до слухача – суб'єкта потенційної дії.

На семантичну відмінність неоднакових форм вказують і ті мовознавці, які кваліфікують аналітичну форму дієслова (теперішнього або майбутнього часу) з *(не)хай* як член парадигми наказового способу (імператива). Підтверджуючи відмінність її категорійного значення від загальної семантики наказового способу, вони констатують: «спонування з боку мовця незначне, натомість виразним є значення бажання» [Вихованець, Городенська, с. 388].

Недарма частку *(не)хай* деякі вчені називають виразником бажальної модальності, не відносячи її до засобів оформлення спонукальних речень: *Хай же думка моя вільно лине, – я не буду на ранок чекати* (Леся Українка) [Пономарів, с. 42–43]. Запропонований автором приклад влучно ілюструє назване положення, проте правомірно вважати основними значеннями, на які що історично вказує частка *(не)хай*, спонукальність і бажальність. Походження частки *нехай* дослідники пов'язують зі спільнослов'янським дієсловом *nechati*, *nechajati* («нехати», «нехаяти»), що в другій особі однини було засобом творення аналітичних (описових або складних) форм наказового способу. На початковому етапі розвитку слов'янської мови вираження спонукальної модальності відбувалося здебільшого за допомогою дієслова у формі другої особи наказового способу. Форма третьої особи, згідно з висновками дослідників, не відповідає основній функції власне спонукальних (наказових) конструкцій – передавати безпосереднє звертання з наказом, вимогою, проханням тощо [Мельничук, с. 71]. Показовим є й етимологічний зв'язок частки *нехай* із заперечним дієсловом *нехати* (*ne xati*), що має буквальне значення «не чіпати, не турбуватися, дозволити» [Мельничук 1966, с. 75], що не зовсім корелює зі спонукальною семантикою. Використання в сучасній українській літературній мові цієї успадкованої частки та її скороченого варіанту *хай*, що почав функціонувати з XVI ст., пов'язують із потребою вираження спонукального значення, вважаючи її основним засобом вираження в комбінації з особовими формами дієслів. На сьогодні ж за часткою *(не)хай* закріплено кілька основних значень: спонукальне, бажальне, допустове, припущення, дозволу, згоди та ін., тому її «значення завжди зумовлене конситуацією й занадто рухливе, щоб його можна було ідентифікувати» [Педченко, с. 105].

Тож конструкції з часткою *(не)хай* граматично придатні для вираження як спонукального, так і бажального значень.

Конструкції з питомою формою присудка часто виражають бажальне значення, відтворюючи важко здійснювану ірреальну ситуацію через фактичну непідвладність людській волі: – *Хай живе перемога! І мир! – Хай живемо ми!* (О. Довженко); *Нехай у ваших домівках завжди панують щастя і мир* (традиційне привітання); – *Поздоровляємо вас, Харитоне Петровичу! – перші загомоніли проворні матушки. – Теперечки ж шукайте собі десь гарну*

паніматку, та й **нехай вам бог благословить на парафію сісти** (І. Нечуй-Левицький). Бажальні конструкції мають за референта не конкретну дію, очікувану від конкретного виконавця, якого необхідно спонукати, а ситуацію, у якій узагалі немає визначеного виконавця, а є лише сукупність факторів, що можуть спричинити її реалізацію. На відміну від спонукальних, такі конструкції не орієнтовані на потенційність, перспективність реалізації – мовець сигналізує лише про своє сподівання на здійснення, не претендуючи на те, що після висловлювання певні дії будуть виконані. За спостереженнями Л. О. Кадомцевої, конструкція *Хай він діждеться своїх синів* перебуває в синонімічних відношеннях із *Діждати б йому своїх синів* [Кадомцева, с.19].

А от конструкції, що в них семантичний суб'єкт позначає особу, здатну посприяти здійсненню названої мовцем ситуації, виражають бажальну (а не спонукальну) семантику завдяки відсутності наміру з боку мовця безпосередньо спонукати потенційного виконавця до дії: – ...*Ой, та й сплину я всю досаду на листу, – журився дівочий голос: – Ой, та й пошлю я в славний город Полтаву... – Пошли, пошли, – насмішуватий парубоцький голос: – Пошли, дівко, і прямо до голови горсовета. Хай сучий син почитає, як його хрещеники – розкуркулени, то так...* (І. Багряний).

Тож конструкції з аналізованою аналітичною формою дієслова – *(не)хай* + дієслово у формі теперішнього/майбутнього часу – здатні виражати бажальне значення не через транспонування останньої з наказового способу, а завдяки власному потенціалу експлікувати бажальність. Відтворюючи бажальну ситуацію, ці конструкції виражають повноцінне бажання, а не бажальний відтінок на фоні спонукальності. Аналіз фактичного матеріалу доводить відсутність спонукальності, зокрема, апелятивності – її основної ознаки – в бажальних конструкціях аналізованого синтаксичного типу. Такі конструкції можна вважати бажальними. Термін дезидератив (англ. *desiderative*, лат. *desiderativus* – такий, що виражає побажання), використаний для графічного позначення структурної схеми відповідних синтаксичних конструкцій, актуалізує особливість аналізованого утворення.

Список літератури

1. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Загнітко А. П., Соколова О. С. Граматика сучасної української мови. Морфологія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.
2. Даскалюк О. Л. Семантико-граматична характеристика імператива сучасної української мови: дис. ... канд. філол. наук: 10.02. Чернівці, 2006.
3. Дрінко Г. Г. Спонукальні конструкції в англійській та українській мовах: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17. Донецьк, 2005. Історія української мови. Синтаксис / Г.П. Арполенко, А.П. Грищенко та ін. Київ, 1983.
4. Загнітко А. П. Український синтаксис: теоретико-прикладний аспект. Донецьк, 2009.

5. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення. Київ: Вища школа, 1985.
6. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ: Наукова думка, 1966.
7. Педченко С. Синкретизм аспектів дослідження модальних часток. *Рідний край. Мовознавство*. Полтава: ПНПУ, 2011. № 2 (25). С. 105–111.
8. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови: навч. пос. Київ: Либідь, 1993.
9. Степаненко М., Педченко С. Семантика і функціонування модальних часток у сучасній українській літературній мові: монографія. Полтава: ПП «Астрiя», 2019.